

Is de Vlaams-Belgische Gebarentaal wel "rijp" voor een ruimere maatschappelijke rol?

Eén van de veelgehoorde redenen om bijvoorbeeld (nog) geen gebruik te maken van Vlaams-Belgische Gebarentaal in het onderwijs is de opvatting als zou de Vlaams-Belgische Gebarentaal nog onvoldoende ontwikkeld zijn om te worden gebruikt als onderwijstaal, als algemeen communicatiemiddel,... . Deze opvatting steunt echter op een aantal misverstanden.

Misverstand 1: De Vlaams-Belgische Gebarentaal is geen natuurlijke, spontaan gegroeide taal, maar een "uitgevonden" communicatiesysteem dat nog verder ontwikkeld dient te worden.

Net zoals gesproken natuurlijke talen niet op een bepaald moment door iemand bedacht werden, zijn ook gebarentalen niet uitgevonden: ze zijn op een bepaald moment in onze geschiedenis spontaan ontstaan en in de loop der tijden ontwikkeld tot hun huidige vorm. Natuurlijke talen evolueren voortdurend: de grammatica van de taal verandert en ook het lexicon: er komen steeds woorden (of gebaren) bij terwijl andere woorden (of gebaren) verdwijnen. Die evolutie gebeurt (grotendeels) spontaan: het feit dat een Middelnederlandse tekst momenteel nog maar met grote moeite te begrijpen is door de moderne Nederlandstalige komt echt niet omdat taalkundigen op geregelde tijdstippen de taal bijsturen! Het enige "werk" dat voor sommige talen wel wordt geleverd door (ondermeer) taalkundigen, is het ontwikkelen van nieuwe woorden of gebaren. Dit gebeurt niet omdat die woorden of gebaren anders niet zouden ontstaan, maar wel bijvoorbeeld om er voor te zorgen dat iedereen die de taal spreekt, hetzelfde woord of gebaar zal gaan gebruiken voor hetzelfde begrip. Een andere mogelijke ingreep is "verplichte standaardisering" bijvoorbeeld voor talen met veel (regionale) variatie. Aangezien de geschiedenis van gesproken talen aantoont dat een verplichte standaardisering vaak mislukt, is dit echter niet wenselijk.

Misverstand 2: Er bestaat niet één gebarentaal in Vlaanderen, enkel een aantal dialecten

Het is inderdaad zo dat niet alle "Vlaamse" gebaarders voor alle begrippen dezelfde gebaren gebruiken en dat er daarom eventueel zou kunnen gesproken worden over verschillende Vlaamse "gebarentaal-varianten". Maar dat betekent niet dat er niet tegelijkertijd kan gesproken worden over één Vlaams-Belgische Gebarentaal. Het is immers zo dat er veel meer overeenkomsten dan verschillen zijn tussen de varianten. De Vlaamse "gebarentaal-varianten" hebben alleen maar voor een deel verschillende gebaren, een groot gedeelte van de gebaren en

ook de grammatica zijn hetzelfde. Uit de praktijk blijkt dat doven onderling weinig problemen hebben met het gedeelte gebaren dat verschilt. Bij vergaderingen waar doven uit verschillende regio's aanwezig zijn, bijvoorbeeld, zijn er uiterst zelden misverstanden. Op dit moment is er trouwens iets aan de gang dat we een "spontane standaardiseringsproces" kunnen noemen. Doordat doven uit verschillende streken in Vlaanderen meer en meer contact hebben met elkaar beginnen de verschillende "varianten" stilaan in elkaar te vloeien. Daarom zijn we ervan overtuigd dat er in de toekomst een "standaard-gebarentaal" zal groeien, zelfs zonder dat daar al te veel moeite moet worden gedaan. En dat is goed, want de geschiedenis van de gesproken talen leert dat standaardisering, de ontwikkeling van een "algemene taal", het best lukt als het op een spontane manier gebeurt.

Wat tot slot niet mag vergeten worden, is dat er ook in een standaardtaal verschillende woorden kunnen zijn voor hetzelfde begrip. De ene persoon zegt bijvoorbeeld "horloge", terwijl iemand anders "uurwerk" zegt en toch spreken ze allebei Algemeen Nederlands. Zelfs wanneer er een standaardtaal is, gebruikt dus niet iedereen altijd precies dezelfde woorden of gebaren. Dit leidt veelal niet tot communicatieproblemen.

Misverstand 3: de grammatica van de Vlaams-Belgische Gebarentaal is onvoldoende ontwikkeld

Dit misverstand vloeit voort uit het feit dat de grammatica van de Vlaams-Belgische Gebarentaal nog maar sinds kort bestudeerd wordt en heel wat grammaticale regels dus nog niet beschreven zijn. Dat alle regels van een gebarentaal nog niet bekend zijn voor taalkundigen, wil echter niet zeggen dat die regels niet bestaan. Een taalkundige maakt immers geen regels, hij beschrijft de regels die bestaan.

De gebruikers van een bepaalde taal hebben de regels van die taal in hun hoofd en kunnen die regels ook gebruiken. Bijvoorbeeld: Elke Nederlandstalige weet dat de zin: "De bloemen zijn geel." een goede zin is en "Geel de zijn bloemen" niet. Maar vraag hem niet om aan een niet-Nederlandstalige uit te leggen waarom dat zo is. Iedereen kan de regels van zijn eigen taal juist gebruiken, maar uitleggen welke die regels zijn, kan bijna niemand. Om de regels te beschrijven, moet er taalkundig onderzoek gebeuren. Dit is hetzelfde voor de Vlaams-Belgische Gebarentaal. De gebruikers van de taal kunnen de regels wel juist gebruiken, maar ze kunnen de regels niet uitleggen.

Samengevat: de Vlaams-Belgische Gebarentaal in haar huidige vorm is wel degelijk geschikt om te worden gebruikt als omgangstaal, als onderwijsmedium,... . Aan de taal zelf dient niet meteen te worden "gesleuteld" (enkel het ontwikkelen van gebaren om de bestaande "gaten" op

te vullen is wenselijk), wel moet er worden gewerkt aan het onderwijs van en het onderwijs in de taal, door het opleiden van leerkrachten, bijvoorbeeld, en door het ontwikkelen van leermiddelen en ondersteunend materiaal (een vorm van "woordenboek" bvb.) Wat betreft de standaardisering, is het onze mening -en die van de Fevlado- dat er best niet wordt gewerkt aan een opgelegde standaardisering. Het spontane standaardiseringsproces dat momenteel aan de gang is, zou echter wel versneld kunnen worden door het gebruik van gebarentaal op televisie (en natuurlijk ook in het onderwijs, zie boven en door het ontwikkelen van een geschreven vorm, zie ook boven). Wij hopen dan ook dat er binnen niet onafzienbare tijd een TV-programma voor en door doven mogelijk zal worden (in navolging van bijvoorbeeld Nederland, BBC of zelfs RTBf). We zijn hierover trouwens optimistisch gestemd want de Federatie van Vlaamse Doven en Slechthorenden heeft momenteel goede contacten met de VRT in verband met zo'n programma.

Misverstand 4: het gebruik van gebarentaal staat integratie in de horende maatschappij in de weg

Een van de redenen waarom sommigen vaak nog steeds weigerachtig staan tegenover het toekennen van een (grotere) maatschappelijke rol aan gebarentalen is omdat men vreest dat dit ten koste zou gaan van de integratie van doven in de horende maatschappij. Wij zijn echter van mening dat die vrees ongegrond is en denken integendeel dat het gebruik van een gebarentaal kan bijdragen tot (een grotere) integratie.

Wanneer we de situatie van de huidige -en vorige- generatie Vlaamse (vroeg)dove volwassenen bekijken, dan zien we dat er maar weinig sprake is van integratie, ondanks het niet-gebruiken van de gebarentaal in het onderwijs (vaak gecombineerd met het afraden van het gebruik van deze taal in buitenschoolse situaties).

Wanneer de factor communicatie in beschouwing wordt genomen, is bijvoorbeeld duidelijk dat -ondanks het feit dat alles in het werk werd gesteld om hun Nederlands te leren spreken en spraakafzien, lezen en schrijven- de meeste (vroeg)dove volwassenen onvoldoende goed mondeling kunnen communiceren om een meer dan oppervlakkig persoonlijk gesprek te kunnen voeren met iemand die ze niet erg goed kennen. Groepsgesprekken zijn trouwens voor alle doven (dus ook voor diegenen die goed kunnen spreken en liplezen) onmogelijk. Daarnaast heeft recent onderzoek aangewezen dat ook schriftelijke taalgebruik problemen stelt.¹ Dit betekent dus dat ook als alle mogelijke aandacht wordt besteed aan het leren van het

---

¹ Van Herreweghe, A.. 1996.

Prelinguaal Dove Jongeren en Nederlands: een Syntactisch Onderzoek. Ongepubliceerd Doctoraal Proefschrift. Universiteit Gent.

Nederlands (zonder hierbij gebruik te maken van de Vlaams-Belgische Gebarentaal) een belangrijke groep doven uitgesloten blijft van bepaalde vormen van communicatie en bijgevolg van bepaalde activiteiten.

De laatste jaren is er trouwens een meer ruime visie ontstaan op wat integratie precies is. Voorheen betekende het "integreren" van doven en slechthorenden voornamelijk dat men hen leerde zo goed mogelijk gebruik te maken van de gesproken taal om zo goed mogelijk als een horende persoon te kunnen functioneren. Ondertussen is men van mening dat integratie meer is dan kunnen communiceren met de mensen in je omgeving. Integratie betekent ook gelijke kansen hebben op onderwijs, op vorming, op werk..., integratie betekent ook een gelijke toegang hebben tot informatie. Momenteel zijn er in Vlaanderen maar weinig doven die een hogere opleiding hebben genoten en zijn de meeste doven tewerkgesteld als arbeiders of lagere bedienden. Heel wat doven zijn teleurgesteld omdat ze "zo weinig geleerd hebben" of "zo weinig weten" m.a.w. omdat ze onvoldoende toegang hebben (gehad) tot informatie.

De huidige situatie van (jong)volwassen doven in Vlaanderen -en in andere landen met een zuiver oralistische onderwijstraditie- leert dat het vooral voor vele vroegdoven onmogelijk is om tot voldoende communicatie te komen en voldoende toegang te hebben tot informatie indien enkel gebruik wordt gemaakt van het Nederlands, ondanks een opvoeding/opleiding zonder gebarentaal en ondanks het gebruik van technologische hulpmiddelen.

Het gebruik van gebarentaal biedt zeker mogelijkheden tot een grotere participatie aan het maatschappelijke leven. Gebarentalen zijn -door hun visueel-gestuele karakter -optimaal toegankelijk voor wie niet hoort. In het dovenonderwijs -maar ook daarbuiten- zal het (ruimere) gebruik van gebarentaal dan ook tot een snellere informatie- en kennisoverdracht leiden. Daardoor wordt het voor dove kinderen en volwassenen gemakkelijker om dezelfde kansen op onderwijs en vorming te hebben als horenden. En als gevolg daarvan: betere kansen te hebben op de arbeidsmarkt. Een beroep kunnen doen op een tolk in situaties waar de communicatie in gesproken taal tekort schiet, zal eveneens leiden tot meer en betere mogelijkheden om deel te nemen aan vergaderingen, samenkomsten, informatie-avonden en dergelijke. Bovendien leidt het inzetten van een tolk voor bijvoorbeeld gesprekken met de dokter, de verzekeringsmakelaar, de leraar van de horende kinderen,... tot een gemakkelijker toegang tot informatie en een minder grote afhankelijkheid van bereidwillige horende familieleden of vrienden. Dat wil daarom niet zeggen dat er ook 24 uur op 24 getolkt moet worden voor elke individuele dove persoon. Het gaat alleen om die contacten met niet-gebarentaalgebruikers waarin een goede communicatie van het grootste belang is. Dove personen hebben geen nood aan een tolk wanneer ze een broodje gaan kopen bij de bakker, maar wel wanneer ze willen discussiëren over werkvoorwaarden met hun werkgever of wanneer

ze aan een vergadering willen deelnemen met niet-gebarentaalgebruikers (iets wat momenteel jammer genoeg nog te zelden voorkomt).

Pleiten voor een (ruimer) gebruik van gebarentaal in het onderwijs -en ruimer: in het maatschappelijk leven- betekent trouwens geenszins pleiten tegen het (leren) gebruiken van de gesproken taal. Wij zijn van mening dat men dove kinderen best de beide talen zo goed mogelijk leert begrijpen en gebruiken. Op die manier kunnen zij (later) zelf kiezen welke taal zij in welke situatie willen gebruiken.

Zal een ruimer gebruik van gebarentaal er dan niet toe leiden dat doven geen inspanning meer doen om zo goed mogelijk Nederlands te leren? En zal dat er dan niet toe leiden dat ze enkel nog contact zullen hebben met andere gebarentaalgebruikers? Wij zijn ervan overtuigd dat dat niet zo is. De realiteit in landen waar er reeds een grotere rol werd toegekend aan de gebarentaal toont aan dat dove volwassenen, jongeren en zelfs kinderen enorm veel belang (blijven) hechten aan het zo goed mogelijk leren gebruiken en begrijpen van de gesproken landstaal. Wij menen dat dit logisch is. Ook al wordt er een grotere rol toegekend aan de gebarentaal, de voornaamste taal in de omgeving van een dove persoon is de gesproken taal. Wie als dove goed Nederlands kent, heeft het gemakkelijker om te communiceren met collega's, burens,..., om kranten, tijdschriften en boeken te lezen, om een inlichting te vragen in het station,... . Bovendien vinden de meeste mensen -doof of horend- het aangenamer om een rechtstreeks gesprek te voeren in plaats van een tolk in te schakelen. Verder is het natuurlijk zo dat 90 à 95% van dove kinderen horende ouders heeft en dat die kinderen heel graag de taal van hun ouders (en andere familieleden) willen leren, ook al gaat dat erg moeizaam.

De kennis van het Nederlands is belangrijk, gemakkelijk,... maar het is niet mogelijk om die taal in alle situaties te gebruiken. Bovendien blijkt dat men aan dove kinderen onvoldoende kansen tot een degelijke opleiding kan geven indien enkel de gesproken taal wordt gebruikt. Het gebruiken van gebarentaal -naast het gebruiken van de gesproken taal- biedt ons inziens aan dove mensen de beste kansen om zo veel en zo goed mogelijk deel te nemen aan het maatschappelijke leven in de horende maatschappij. Uit de praktijk van het tweetalig onderwijs in het buitenland blijkt trouwens dat de kennis en het gebruik van een gebarentaal het leren van een gesproken taal kan vergemakkelijken.

Het is trouwens vreemd dat in een tijd dat twee- of meertalig worden of zijn volop wordt aangemoedigd voor horende kinderen en volwassenen, tweetaligheid voor dove kinderen in vraag wordt gesteld.

Tot slot citeren wij hier de woorden van een andere dove jonge vrouw omtrent dit thema: "Ik ben goed geïntegreerd in de horende maatschappij. Ik heb vele horende vrienden en een

horende partner. Ik voel mij meestal goed thuis bij hen. Ik kan goed spreken en spraakafzien, maar communiceren in gesproken taal vraagt veel van mijn aandacht en energie. Het vermoeit mij. Daarom ben ik ook wel eens graag samen met doven en praat ik wel eens graag in gebarentaal. Dat kost mij totaal geen moeite. Enkel maar communiceren in gesproken taal en omgaan met horenden zou ook niet zo goed zijn voor mijn zelfvertrouwen. Ik word immers aanhoudend geconfronteerd met wat ik niet (goed) kan. Daardoor voel ik mij weleens minderwaardig. Dan ga ik nieuwe energie, moed en zelfvertrouwen opdoen bij mijn dove vrienden. Ik leef in twee gemeenschappen en met twee talen en daar voel ik mij goed bij."

dr. Myriam Vermeerbergen

dr. Mieke Van Herreweghe

April 1998